

Ámde, a tanítás anyagának és annak módszerén kívül kifogást kell emelnünk a kitűzött nevelési cél ellen is. Maga a boldogság relativitásának keresztény beállítása merőben antikulturális dolog. Amaz aszkéta szellem, amely a lemondást, a kevéssel beérést, a lelki megnyugvást, a mai rend isteni eredetét és megváltoztathatatlanságát tanítja, minden anyagi és szellemi haladásnak egyenes ellensége.

Az iskola hivatása a kultúra szolgálatában nem lehet más, mint a képességek maximális kifejlesztése és az emberi élet minden terén a leggazdaságosabb üzemek kiszolgálása. Minden olyan törekvés, amely ezekkel a tendenciákkal szembehelyezkedik, nem kulturális, hanem osztálypolitika, amelynek az a célja, hogy a mai uralmi viszonyokat a köznevelés visszaszorításával konzerválja. A tömegek számára passzív erényeket és kevesek számára kiváltságos jogokat konstruál. A mai iskolában a tantervvel, rossz iskolákkal, az elnyomott és rosszul fizetett tanítóssággal törekszik erre a régi teológiai szellem. Az egyházak évezredek szokásuk szerint meghúzódnak a hatalom árnyékában és onnan kormányoztatják kedvük szerint a nemzeteket. Segítenek a lelkek narkotizálásával meghosszabbítani a mai uralmi viszonyokat és viszont az iskola tekintélyével akarják megerősíteni a gyöngülő egyházi hatalmat. Pedig a vallási hatalom lényegileg erkölcsi uralom, és amikor a világi hatalom segélyéhez folyamodik, ezzel azt bizonyítja, hogy erkölcsi uralma már elégtelen.

1.1.2. Társadalompolitika

PROHÁSZKA OTTOKÁR

A modern szegénység és az evangélium

Katolikus Hitvédelmi Folyóirat, 6. évf. (1895) 3. sz. 315–330.

Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök, országgyűlési képviselő, a keresztényszocializmus vezető alakja, akit a katolikus egyházban „szociális apostolként” tisztelnek. Ő fordította le először magyarra XIII. Leó Rerum novarum kezdetű enciklikáját, amely fordulatot jelentett az egyház szociális kérdéshez való viszonyában. Prohászka szociális alapállásából következett antiszemitizmusa is, szerinte a zsidókérdés elsősorban szociális kérdés, ezért megszavazta a numerus clausust. A közgondolkodásban kétféle kép él a püspökről. A Prohászka személyét ellenzők főképp a hungarizmusát és a zsidókérdésben foglalt álláspontját hozzák fel ellene vádként, míg az értékrendjét magáénak valló tábor mély hitét, szociális érzékenységét és a magyar kereszténységhez való ragaszkodását tartja a valós Prohászka-képnek.

Az újkonzervatív irányzat, s benne a keresztényszocializmus elismerte a modernizáció számos vívmányát, ám bírálta az individualizmus abszolutizálását, a nyomában

járó materializmust, az „egyéni önzést” és a „pénzvágyat”, ami szerintük az erkölcsök elfajulásához a „gyöngék eltiprásához” vezetett. A keresztényszocialisták az emberi méltóságra hivatkozva a munkásság szociális érdekvédelmének felkarolásával tettek kísérletet a modern kor szegényeinek az egyházhoz való visszavezetésére. A keresztényszocialista munkás szakszervezetek fénykorukat 1919–1921 között élték, majd a mozgalom jelentősége csökkent.

Az a meggyőződés tör utat magának mindjobban, hogy korunk a bomlás kora, az erkölcsi eszmék, a jogi fogalmak, amelyek addig uralkodtak szétmorzsolódnak, hogy a társadalmi szervezet, mint idejétmúlt hajtás elhal, s hogy a bűnnek, a hazugságnak bosszuló vihara söpör majd végig az államokon, elsodorva magával a modern társadalom hitelét, becsületét, műveltségét.

A bölcselő szemlélők keresztbefont karokkal nézik, mint lett az erőteljes haldásból haldokló szétzüllés, filozofálnak arról, hogy nincs a világon semmi abszolút, semmi változatlan, elismerik, hogy az erkölcsi és társadalmi világ szörnye, a pénzvágy, melyet a liberalizmus még inkább felszabadított, vérszemet kapva rettenetes sikereken és végzetes győzelmeken, melyeket aratott, arra az öntudatra ébredt, hogy övé a világ. S ez örjöngő mámorában, miután legyőzte a nemesség hatalmát, s a királyokat, miután meghódította magának az észet, művészetet és betűt: beleült az erkölcsstan székébe és meghatározta azt is mi az erkölcsös és mi nem. Ezzel a világ fogalmai megváltoztak.

Ami a pénz hatalomnak, a plutokráciának kedvez, az erkölcsös volt. A pénzé minden: a munka, a verejték, a jog, minden az övé. Elvitte, s elviszi mindenkitől, aki gyöngébb és nyomorultabb azt, amit eddig, mint sajátját becsült, s szeretett [...] s aranylábának toppanására ott terem – ziláltabb és rémesebb alakban, mint a régi nyomorúság [...] – a modern szegénység. Az emberek fogcsikorgatva nyögnek a szegénység jármában; átok, káromlás, erkölcsi s anyagi elzüllés bélyegzi nyomdokait; kín, s szerencsétlenség tölti el vigasztalan áldozatait.

No, hát tisztelendő testvéreim, most menjenek fel a szószékre és hirdessék, ez a szegénység Isten akarata! Mondják meg a munkás nyomorékoknak: „isten akarta, hogy dolgozzál és munkád bérét meg ne kapd”. S én azt fogom maguknak belekiáltani a beszédjükbe: „Ti sem az evangéliumot, sem a történelmet nem értitek! Ne hamisítsátok meg az Isten ígését! Az Isten tiltja a lopást és a rablást! Égbekiáltó bűn a munkás bérének visszatartása. Ne azt hirdessétek, hogy a szegények szenvedjenek, hanem álljatok az élükre és mondjátok: Emberek bajban van a világ. Jogtalanság és bűn ütötte fel köztünk tanyáját; az pusztít el minket. Jól vigyázzatok! Senkit se bántsátok, mert azok nem tehetnek róla, hogy eltévélyedtünk; hanem szedelőzködjetek össze, csináljunk új jogrendet, azt a jogrendet, amit az Úr Jézus hozott midőn kihirdette, hogy minden ember testvér, s mindenkinek egyenlő joga van a boldoguláshoz, tehát a boldogulás eszközeihez is.” [...]

Azért papok úgy néztek a szegénységet, mint törvényes rablók és fosztogatók által okozott kárt, s ne hirdessétek, hogy ez Isten akarata. [...] Amikor szó van a

keresztény világnézetéről, a keresztény társadalmi rendről, az Isten akaratáról, a jogról, akkor mindig elsősorban azt kell hangoztatni: ez a modern szegénység bűn és igazságtalanság, jogtalanság, s nem az Isten akarata. [...]

Szegénység, mely az emberiség nagyobb részét az elzüllés és az erkölcsi tönk örvényébe kergeti; mely az embereket elállatiasítja, minden nemes érzésre képtelenné teszi; szegénység mely nem haladást, hanem a hanyatlást, a bűnt és elkorcsosodást szolgálja: nem Krisztus szegénysége, nem a haladás útja, nem a tökéletesség eszköze. [...] A rendszerből, a bűnből való szegénység ellen mindenkinek küzdenie kell, aki szereti Istent, s az Isten műveit, mert ez a szegénység valóságos mérge a lelkeknek, mely gyorsabb, vagy lassúbb elhalásba dönti az emberiséget. Azért testvéreim, a modern szegénység poklába ne zavarják az Úr Jézust bele.

Hanem mit tegyen a papság? Fogadja társadalmi befolyásának, tekintélyének, politikai tevékenységének oltalmába a modern szegénységet. Ismerje fel az idők jelét, melyek olyannyira hasonlóak a kereszténység föllépésének, a Megváltó megjelenésének korához. [...]

Adjatok nekünk papokat, kik a néppel, a szegényekkel azonosítják magukat, kik érdeküket a szegények érdekeiben ismerik föl, kik apostoli életükkel kétséget nem hagynak aziránt, hogy a szegénység, a szegény nép egy szívvel-szájjal kiáltsa: „ezek a mi embereink”. S bizony, ha ilyen papjaink lesznek, akkor van reményünk, hogy a kereszténységnek ezt a válságos idejét jól felismerjük, s hogy elveit, áldását, kegyelmét, vigaszt annak a most vágyódó, küszködő emberiségnek megkönnyebbülésébe befektetnünk sikerül.

GAAL JENŐ

A társadalom feladatai a közgazdasági patriarchalizmus terén

In: Gaal Jenő: Társadalmi béke a közgazdasági patriarchalizmus alapján.
A socialis kérdés megoldása. Budapest, 1898, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 15–20.

Gaal Jenő (1846–1934) közgazdász, műegyetemi tanár, politikus, 1908-tól főrendiházi tag. A Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1907 és 1913 között egyik igazgatója volt a Társadalomtudományi Társaságból kilépő liberálisok által alapított Magyar Társadalomtudományi Egyesületnek. A Kivándorlási Tanács elnöke. Munkái többnyire a közgazdaságtan és a szociálpolitika területén születtek.

Gaal Jenő nézetrendszerének alakulása jól tükrözi azt a folyamatot, amelynek során számos korábban liberálisnak tekinthető gondolkodó irányt vesz a szociálkonzervativizmus felé. Tipikus példája ennek az agrárius mozgalom modernitáskritikája, ami nem jut el a liberalizmus, mint társadalomszervezési elv tagadásáig, de annak korrekcióját követeli. A szerző antropológiai alapállása szerint a